

บทความพิเศษ

“โครงการเมืองไทยที่เปลี่ยนไป ในสองทศวรรษ จากพฤษภาคม 2535 ถึงปัจจุบัน”¹

ศาสตราจารย์ ดร.เกษียร เตชะพีระ

¹ บทความประกอบการแสดงปาฐกถาภิรตยาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขา
สังคมศาสตร์ ประจำปี 2555, 27 มิถุนายน พ.ศ. 2556

ในโอกาสเหตุการณ์ความขัดแย้งรุนแรงครั้งใหญ่ทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ล่วงมาสองทศวรรษ ประจวบกับกระแสความขัดแย้งรุนแรงครั้งใหญ่ทางการเมืองปะทุระเบิดขึ้นอีกครั้งในรอบห้าหกปีที่ผ่านมา ผมคิดว่าเป็นจังหวะอันเหมาะสมที่จะมาทบทวนว่าโจทย์ใหญ่ของการเมืองไทยในช่วงดังกล่าวได้คลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวคิดความเห็นของฝ่ายต่างๆ ที่เป็นผู้ขัดแย้งหลักในสังคมการเมืองไทย เพื่อเป็นแนวทางในการขบคิดใคร่ครวญหาทางออกต่อไป

ผมใคร่แบ่งการปาฐกถาวันนี้เป็นหัวข้อย่อยดังนี้:

- 1) บริบทความคิดการเมืองหลังพฤษภาคม พ.ศ. 2535
- 2) โจทย์ใหญ่ทางการเมืองของฝ่ายเสื้อเหลืองและพันธมิตร
- 3) โจทย์ใหญ่ทางการเมืองของฝ่ายเสื้อแดงและแนวร่วม
- 4) ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับศีลธรรม

1) บริบทความคิดการเมืองหลังพฤษภาคม พ.ศ. 2535

บริบทความคิดการเมืองหลังพฤษภาคม 2535

	การเมืองหลัง 2535	เศรษฐกิจหลัง 2535
วิกฤต	รัฐประหาร 2535 & การลุกฮือพฤษภา 2535	วิกฤตต้มยำกุ้ง ก.ค. 2540 & เงินกู้ฟวงเงื่อนไข IMF
ปัญหา	นักเลือกตั้ง/ระบอบเลือกตั้งรับได้	ทุนนิยมโลกาภิวัตน์
คำตอบ	การเมืองภาคประชาชน	เศรษฐกิจทางเลือกชุมชน/พอเพียง
ทักษะ	ประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่กินได้	ประชานิยมเพื่อทุนนิยม

ในช่วงทศวรรษก่อนเกิดระบอบทักษิณราวปี พ.ศ. 2546² วิกฤตและปัญหาการเมืองและเศรษฐกิจแห่งยุคของไทยได้แก่:

1) วิกฤตรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) พ.ศ. 2534 และการลุกฮือพฤษภาประชาธรรม พ.ศ. 2535 อันเป็นอาการแสดงออกซึ่งปัญหาความบกพร่องไม่พอเพียงของนักการเมืองจากการเลือกตั้งและระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือที่เรียกว่าปัญหา “นักเลือกตั้ง/ระบอบเลือกตั้งธิปไตย” ชาวบ้านรากหญ้าและประชาสังคมเมืองรู้สึกว่ปัญหาเดือดร้อนเร่งด่วนสำคัญที่สุดของตนแทบไม่เคยถูกหยิบยกขึ้นถกอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรเลย สภาฯ กลายเป็นเวทีดีผีปากพรรคระดมมือประท้วงวางทำนักเลงก้าวร้าวถกเถียงหมกมุ่นเรื่องข้อบังคับการประชุมที่แสนน่าเบื่อและไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ส่วนรัฐบาลก็เสมือนคณะกรรมการจัดการ ดูแลผลประโยชน์อันทุจริตฉ้อฉลเฉพาะของมุ้งกลุ่มก้อนมากกว่าจะรับใช้รับผิดชอบผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ

• วิกฤตการเมืองนี้ถูกวิเคราะห์ว่าเกิดจากปัญหานักเลือกตั้ง/ระบอบเลือกตั้งธิปไตย³

2) วิกฤตค่าเงินบาทและเศรษฐกิจตกต่ำหรือที่เรียกว่าวิกฤต “ต้มยำกุ้ง” พ.ศ. 2540 อันเป็นอาการบ่งชี้ปัญหาผลกระทบของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ต่อประเทศไทยว่าการเปิดเสรีต่อเงินทุนซึ่งจระลงเท้า, กระแส

² ดูกำเนิดของคำว่า “ระบอบทักษิณ” ใน เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบทักษิณ: บันทึกเรื่องราวของคำสร้างคำหนึ่ง (ตอนต้น)”, *ทางแพร่งและพงหนาม: ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2551), หน้า 91-95.

³ เกษียร เตชะพีระ, “ลัทธิเลือกตั้ง”, บุญเลิศ วิเศษปรีชา, บ.ก. *ราษฎรดำเนิน* (กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2537). และ เกษียร เตชะพีระ, “ชำแหละระบอบเลือกตั้งธิปไตย: บทเรียนทางการเมืองจากวิกฤตเศรษฐกิจไทย”, กาญจณี ละอองศรี และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, บ.ก., *กระจกหลายด้านฉายประวัติศาสตร์: รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2544), หน้า 29-59.

บริโภคนิยมและการเอนเอียงท่วมเทผลิตเพื่ออุตสาหกรรมส่งออกสุดตัวด้วย
แรงงานและทรัพยากรราคาถูกนั้นเสี่ยงสูง ผันผวนและอันตรายร้ายแรง
ถึงขั้นล่มจม ไม่น่าจะนำมาซึ่งความร่ำรวยรุ่งเรืองดังที่ฝันหวานง่าย ๆ
ถ่ายเดียวเสมอไป

- วิฤตเศรษฐกิจนี้ถูกวิเคราะห์ว่าเกิดจากทุนนิยมโลกาภิวัตน์⁴

คำตอบแห่งยุคสมัยที่สังคมไทยเสนอต่อปัญหาการเมืองและ
เศรษฐกิจดังกล่าวตอนนั้นได้แก่:

- การเมืองภาคประชาชนหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม/
ทางตรง เพื่อแก้ไขบำบัดจุดอ่อนข้อบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยแบบ
ตัวแทน⁵

- เศรษฐกิจพอเพียง/ชุมชน เพื่อบรรเทาป้องกันความผันผวน,
เสี่ยงสูง, ลื่นเป็ลือง, สุดโต่งเกินเลยของทุนนิยมโลกาภิวัตน์⁶

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าภายหลังรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีน
พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำขึ้นสู่อำนาจใน
ปี พ.ศ. 2544 ระบอบทักษิณได้ข้ามพ้นชุดคำตอบข้างต้น โดยเสนอคำตอบ
ชุดใหม่ผ่านแนวนโยบายและมาตรการปฏิบัติของรัฐบาล ได้แก่: -

⁴ เกษียร เตชะพีระ, แต่ง, ประจักษ์ ก้องกีรติ, แปล, “จุดอับทางเศรษฐกิจกับการฟื้นตัวทางการ
เมืองหลังวิกฤตในประเทศไทย: การเฟื่องฟูใหม่ของชาตินิยมทางเศรษฐกิจ,” *จุดสารไทยคดี
ศึกษา*, 19: 1 (สิงหาคม-ตุลาคม 2545), 3-29.

⁵ งานวิชาการที่เป็นตัวแทนสะท้อนข้อเสนอทางออกดังกล่าวอย่างรวมศูนย์เป็นระบบที่สุด
ได้แก่ ผลงานวิจัยที่ได้รับทุนปรีดี พนมยงค์ของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นรายแรก คือ
เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย* (กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548).

⁶ คูภาคผนวกที่ประมวลสรุปข้อเสนอทำนองนี้ได้ในภาคผนวก “การแสวงหาทางเลือกออกจาก
โลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมใหม่: สาระสำคัญของข้อเสนอภูัชาติทางเศรษฐกิจบางประการ”
ท้ายบทความ เกษียร, “จุดอับทางเศรษฐกิจ”, น. 16-19.

- ฝ่ายบริหารมีอำนาจเข้มแข็งครอบงำเหนือรัฐสภา
- ผลักดันผ่านนโยบายและงบประมาณประชานิยมต่าง ๆ ส่งผลให้...

1) ประชาธิปไตยแบบตัวแทนสามารถดำเนินนโยบายสนองตอบผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมแก่ประชาชนผู้เลือกตั้งโดยตรง เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุน-เงินกู้ของภาครัฐและภาคเอกชน, การพักชำระหนี้, บริการการแพทย์ย่อมเยาถ้วนหน้า, โครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ ฯลฯ

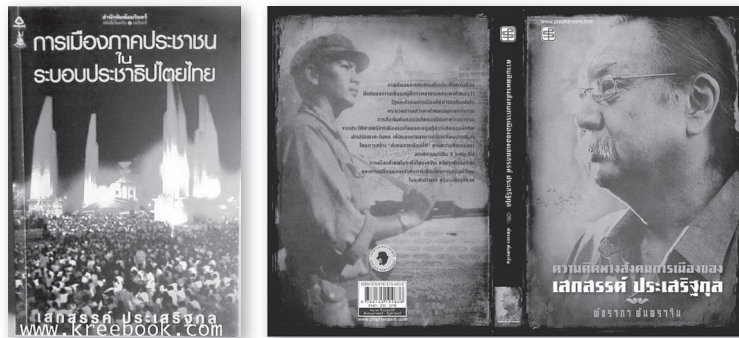
2) เปิดช่องทางโอกาสและฐานทุน-เงินกู้ให้ชาวบ้านที่ถูกผลักไสหรือดึงดูเข้าสู่กระแสคลื่นเศรษฐกิจตลาดเสรีอันผันผวนเสี่ยงสูง, ผ่านการหันไปประกอบอาชีพปลูกพืชเศรษฐกิจ/รับจ้างชั่วคราว/ประกอบธุรกิจรายย่อยต่าง ๆ, แล้วมักตกอยู่ในอาการปริมน้ำ จวนจะล่มจมมิจมแหล่ ไม่รู้แน่ว่าจะวายถึงฝั่งหรือไม่-ได้อาศัยมันเป็นห่วงชูชีพประคองตัวลอยคออยู่รอดและพอมีหวังที่จะสู้แล้วรวยได้ในเศรษฐกิจทุนนิยมโลกาภิวัตน์ต่อไป⁷

ขณะที่ความถูกต้องยั่งยืนแห่งแนวนโยบายข้างต้นของระบอบทักษิณยังคงเป็นที่โต้แย้งถกเถียงกันได้ไม่ยุติ แต่ก็ประจักษ์ชัดว่ามันจับใจยึดกุมจินตนาการของมวลชนผู้เลือกตั้งที่เป็นคนชั้นกลางระดับล่างจำนวนมากทั้งในเมืองและชนบท จนพวกเขาพร้อมแปรความเรียกร้องต้องการของตนเป็นพลังการเมืองเพื่อปกป้องแนวนโยบายดังกล่าวและรัฐบาลทักษิณทั้งด้วยคะแนนเสียงเลือกตั้งและการเคลื่อนไหวชุมนุม⁸

⁷ เกษียร เตชะพีระ, จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร 19 กันยายน 2549: วิฤตประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2550).

⁸ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, “Thaksin’s Populism”, *Journal of Contemporary Asia*, 38: 1 (February 2008), 62-83. และ เกษียร เตชะพีระ, “ภาคสอง: ระบอบทักษิณ”, ใน *บุขกับทักษิณ: ระบอบอำนาจนิยมขวาใหม่ไทย-อเมริกัน* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ, 2547), โดยเฉพาะหน้า 144-64.

2) โจทย์ใหญ่ทางการเมืองของฝ่ายเสือเหลืองและพันธมิตร

หากถือเอาความคิดทางสังคมการเมืองของอาจารย์ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในระยะหลังเหตุการณ์พฤษภาประชาธิปไตย 2535 เป็นต้น มาดั่งที่ปรากฏในงานวิจัยสำคัญเรื่อง *การเมืองภาคประชาชนในรอบประธาธิปไตยไทย* (2548) ของท่านเองและหนังสือ *ความคิดทางสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล* (2556) ของอาจารย์พัชรภา ตันตราจิน⁹ ว่าเป็นตัวแทนสะท้อนโจทย์และการแสวงหาคำตอบทางเศรษฐกิจการเมือง แห่งช่วงทศวรรษแรกหลังเหตุการณ์พฤษภา 2535 อย่างรวมศูนย์แล้ว¹⁰

⁹ พัชระภา ตันตราจิน, *ความคิดทางสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2556), โดยเฉพาะหน้า 113-25, 146-58, 194-249, 285-91.

อนึ่ง หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2551 ของผู้เขียนซึ่งเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

¹⁰ ดูการประเมินบทบาททางความคิดและการเคลื่อนไหวของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และกลุ่ม ป X ป ช่วงดังกล่าวได้ใน อุเชนทร์ เขียงแสน, “ประวัติศาสตร์ “การเมืองภาคประชาชน”: ความคิดและปฏิบัติการของ “นักกิจกรรมทางการเมือง” ในปัจจุบัน” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), บทที่ 1 หัวข้อ “ทบทวนวรรณกรรม” และบทที่ 4 หัวข้อ “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและการเมืองภาคประชาชนในยุครัฐบาลชวน หลีกภัย”

เราก็อาจใช้แนวคิดของอาจารย์เสกสรรค์เป็นเส้นด้ายนำทางเพื่อสังเกต และทำความเข้าใจบริบทกระแสความคิดการเมืองในช่วงทศวรรษหลังถึง ปัจจุบัน โดยเปรียบเทียบแนวคิดดังกล่าวกับแนวคิดของคู่ขัดแย้งหลักใน สังคมการเมือง (เพื่อความสะดวก ขออนุญาตใช้สัญลักษณ์สีแทน) ได้แก่ “แดง” (คือแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติหรือ นปช. และ ผู้สนับสนุน) กับ “เหลือง” (คือพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยหรือ พธม. และผู้สนับสนุน)

ความคิดของเสกสรรค์ ในบริบทกระแสความคิดการเมืองปัจจุบัน (๑)

- อำนาจทุน: ทุนนิยมโลกาภิวัตน์ → sovereignty เสื่อม → nationalism เสื่อม → political consensus & consent เสื่อม = ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง เรือร้างเพราะรัฐขาดพร่องความชอบธรรม, ถ้นกตมติและถ้นกทานมัตติจากสังกม ภาคส่วนต่าง ๆ นอกกฎหมายเลือกตั้ง
- เหลืองเห็น แคมมองข้าม นิตินายกฐร์จับแก้ มี.ย. - ธ.ก. ๒๕๓๕ (อำนาจรัฐ, เครือข่ายอำมาตย์) ไม่ขึ้นม.ก. - มี.ก. ๒๕๓๕ ด้วยซ้ำ (เค้าโครงเศรษฐกิจของ อ.ปรีดี ซึ่งมีที่มาจากวิกฤตเศรษฐกิจทุนนิยมตกต่ำใหญ่ทั่วโลก ๑๙๒๙) ขณะที่ อำนาจทุนโลกสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นเนื้อเดียวกับอำนาจรัฐ (ดูตอนนำ ท่วม)
- แต่วิธีแก้ของเหลืองคือเผด็จการทหารหรืออำนาจพิเศษของคนดีผู้มีความเป็น ไทยมากกว่า ซึ่งไม่ work

1) ประเด็นหลักเรื่องอำนาจทุนในความคิดของอาจารย์ เสกสรรค์ยังปรากฏต่อมา

เสกสรรค์เสนอว่าเศรษฐกิจทุนนิยมโลกาภิวัตน์ทำให้อำนาจ อธิปไตยของชาติเสื่อมโทรมลง แนวคิดชาตินิยมเสื่อมโทรมลง ส่งผล สืบเนื่องให้ถ้นกตมติและถ้นกทาคติทางการเมืองพลอยเสื่อมถอยไปด้วย

(political consensus & consent หมายถึงความเห็นพ้องต้องกันและการยอมรับอำนาจปกครองในทางการเมือง) ทั้งหลายเหล่านี้ย่อมก่อความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเรื้อรังเพราะรัฐขาดพร่องความชอบธรรม, ไม่เห็นพ้องต้องกันและการยอมรับอำนาจปกครองของสังคมภาคส่วนต่างๆ นอกเหนือจากเลือกตั้งคอยประคองรองรับอำนาจของรัฐไว้

2) น่าสนใจว่าประเด็นอำนาจทุนนี้ “เหลือ” มองเห็น แต่ “แดง” กลับมองข้าม

สะท้อนออกในแนวคิดของคณะนิติราษฎร์ที่นับได้ว่าเป็นคลังสมองหรือเสนาธิการทางแนวคิดการเมืองของ นปช.และผู้สนับสนุน¹¹ กล่าวคือปัญหาทางการเมืองที่นิติราษฎร์มองเห็นและนำเสนอจะยุติแค่มิถุนายน-ธันวาคม พ.ศ. 2475 (กล่าวคือจำกัดเฉพาะปัญหาอำนาจรัฐและเครือข่าย “อำมาตย์” หรือชนชั้นนำเก่าที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง อันสืบเนื่องมาจากการอภิวัฒน์รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย 2475 ที่ยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์) นิติราษฎร์ยังไม่เริ่มขึ้นเดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2475 ด้วยซ้ำไป (กล่าวคือไม่ได้เริ่มตั้งคำถามกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมตลาดเสรี ดังที่อาจารย์ปริตติวิเคราะห์วิจารณ์และนำเสนอทางออกไว้ในเค้าโครงเศรษฐกิจหรือที่เรียกว่าสมุดปกเหลือง ซึ่งมีที่มาจากวิกฤตเศรษฐกิจทุนนิยมตกต่ำใหญ่ทั่วโลกเมื่อปี ค.ศ. 1929 และต่อมา)¹² ทั้งๆ ที่ในปัจจุบัน อำนาจทุนโลกสำคัญขึ้นเรื่อยๆ

¹¹ เกษียร เตชะพีระ, “ข้อสังเกตเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน: The Spectral Material Force”, *มติชนรายวัน*, 5 ต.ค. 2555, น. 6.

¹² ปริติ พนมยงค์, “หมวดที่ 3 เค้าโครงเศรษฐกิจและบันทึกบางประการที่เกี่ยวข้องกัน”, *ปริติ พนมยงค์ กับสังคมไทย: รวมข้อเขียนของปริติ พนมยงค์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และโครงการ “ปริติ พนมยงค์กับสังคมไทย”, 2526), หน้า 167-330. และ เกษียร เตชะพีระ, “ไตรลักษณ์ทางความคิดของปริติ พนมยงค์”, *เนชั่นสุดสัปดาห์*, 9: 424 (17-23 ก.ค. 2543), 32-33.

และผูกมัดกลายเป็นเนื้อเดียวกับอำนาจรัฐในสังคมไทย (ขอให้ดูตอนน้ำท่วมใหญ่ ปลายปี พ.ศ. 2554 และบทบาทสิทธิพลกีดกันต่อรองข่มขู่โน้มนํ้ากํากับของรัฐบาลและทุนอุตสาหกรรมข้ามชาติญี่ปุ่นเป็นตัวอย่าง)¹³

¹³ อาทิ “การพบปะเจรจากันระหว่างนายกรัฐมนตรีในตะและนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์”, *สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย*, เข้าใช้ 1 มิ.ย. 2556, http://www.th.emb-japan.go.jp/th/policy/PM_111125.htm; “ญี่ปุ่นให้ไทยทำตามแผนแก้ไขแก้นํ้าท่วม “กิตติรัตน์” เผย 2 สัปดาห์มีความชัดเจน”, *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*, สร้าง 29 พ.ย. 2554, http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1322567626&grpId=03&catid=00; “นักลงทุนญี่ปุ่นรายเล็กแหงนํ้าท่วมขู่แผนจัดการไม่ชัดทั้งไทยแน่-จีพีดีโมเดลใหม่”, *ข่าวสด*, 9 ธันวาคม 2554, <http://www.thaichamber.org/scripts/detail.asp?nNEWSID=4738>. เป็นต้น

ดร.วีรพงษ์ รามางกูร ประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อการฟื้นฟูและสร้างอนาคตประเทศ (กยอ.) ที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นเพื่อรับมือแก้ไขผลกระทบทางเศรษฐกิจจากวิกฤตมหาอุทกภัยเมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 จึงได้ให้สัมภาษณ์หลังรับตำแหน่งดังกล่าว โดยสะท้อนความจริงเรื่องนี้ว่า:

“ช่วงนี้ผมจะไปหารือกับญี่ปุ่น เพราะเป็นกลุ่มประเทศที่มีนักลงทุนรายใหญ่อยู่ในไทย ทั้งการผลิตและส่งออก หากเขาต้องการเห็นอะไรก็จะช่วยทุกเรื่อง หรือบริษัทประกันภัยในญี่ปุ่นซึ่งรับประกันอุตสาหกรรมในไทย ถ้าจะรับประกันภัยร่วมกัน ต้องการเห็นหรืออยากได้อะไรก็บอกมา ผมขอท่านทูตญี่ปุ่นจัดให้ไปพบและฟังข้อเสนอจากนักลงทุนญี่ปุ่นที่อยู่ในไทยและในญี่ปุ่น เพื่อถามเขาว่าช่วง 1 ปีข้างหน้า เมื่อการฟื้นฟูประเทศกลับมาสู่ภาวะปกติได้ บริษัทต่างๆ จะต้องรับแรงงาน 8 แสนคนกลับมาทำงานอย่างเดิมได้ จะให้ผมทำอะไรบ้าง จะไปหาใจกำหรือรัฐบาลญี่ปุ่นถามเขาว่าจะช่วยด้านเทคนิค หรือการเงินทางไหนได้บ้าง เรื่องเงินทองเท่าไรก็ต้องลงเพราะเราไม่ได้มีปัญหาด้านความมั่นคงทางการเงินการคลังเหมือนสมัยก่อนแล้ว ผมเชื่อว่าถ้าเราทำสุดความสามารถอย่างนี้ เขาคงจะเห็นความตั้งใจอบอุ่นสถานการณ์อย่างแท้จริง ให้ความเชื่อมั่นว่าเขาสามารถอยู่ประเทศไทยได้ต่อไปไม่ต้องย้ายไปที่อื่น”

(“เปิดใจ...วีรพงษ์ รามางกูร ขอ 1 ปี ปรับโฉมประเทศฟื้นเชื่อมั่น-เศรษฐกิจ”, *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*, สร้าง 12 พ.ย. 2554, www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1321070016&grpId=no&catid=04)

3) ขณะที่ “เหลือ” มองเห็นปัญหาอำนาจทุน ทว่าวิถีแก้ที่ นำเสนอคือเผด็จการ

พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและองค์กรพันธมิตรอาทิ กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ ยืนยันว่าปัญหา “เผด็จการโดยพรรคการเมืองทุนนิยมผูกขาด” ไม่อาจแก้ได้ด้วยประชาธิปไตยจากการเลือกตั้ง หากต้องแก้ด้วยการรัฐประหารหรือวิธีพิเศษอื่นนอกกรอบเพื่อมอบอำนาจแก่คนดี ผู้จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์และมีความเป็นไทยมากกว่าให้ถ่วงทวนตรวจสอบอำนาจทุนไว้¹⁴ อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าใช้การไม่ได้ ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมไทยและโลก รังแต่สร้างความขัดแย้งใหม่ซ้ำซ้อนเพิ่มเติมลุกลามออกไป

อนึ่ง ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้กล่าวต่อนหนึ่งในงานเสวนาสาธารณะเรื่อง “คิดใหม่ประชานิยม: จากรัฐบาลทักษิณถึงยิ่งลักษณ์ เราเรียนรู้อะไรบ้าง” ณ ห้องประชุมที่ทำการสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ศกนี้ว่าท่านได้ทราบจากแวดวงผู้วางนโยบายรัฐบาลว่าอันที่จริงนโยบายคินภาษีรถยนต์คันแรกของรัฐบาลยิ่งลักษณ์นั้นมีขึ้นเพื่อสนองตอบช่วยเหลือกระตุ้นยอดขายรถยนต์ของอุตสาหกรรมรถยนต์ต่างชาติโดยเฉพาะญี่ปุ่นในประเทศไทยที่โรงงานของพวกเขาประสบความเสียหายอย่างหนักจากอุทกภัยใหญ่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2554

¹⁴ “คำต่อคำ: เปิดใจแกนนำพันธมิตรฯ ลั่นพร้อมรบ “สนธิ” ย้ำชุมนุมต้องแตกหักจี้ทหารร่วมมือ ปชช. ปฏิวัติ”, ผู้จัดการออนไลน์, สร่าง 20 ม.ค. 2555, www.manager.co.th/politics/viewnews.aspx?NewsID=955000009019; ““ดร.อมร” ชำแหละเผด็จการนายทุนพรรคใช้ช่องโหว่ รธน. ยึดอำนาจรัฐเพื่อคอร์รัปชัน”, ASTV ผู้จัดการออนไลน์, สร่าง 6 ก.พ. 2555, <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9550000016707>; ““สยามประชาภิวัฒน์” เตือนถ้าไม่หยุดทุนผูกขาดแก้ รธน. จะเหลือทางแก้เดียวคือรัฐประหาร”, ประชาไทออนไลน์, สร่าง 7 ก.พ. 2555, <http://prachatai.com/journal/2012/02/39140>; “พธม.ถกสยามประชาภิวัฒน์ เห็นพ้องป้องกันปฏิรูปโครงสร้าง เพิ่มความรู้ปชช.”, ASTV ผู้จัดการออนไลน์, สร่าง 19 เม.ย. 2555, <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9550000048897>.

3) โจทย์ใหญ่ทางการเมืองของฝ่ายเสื้อแดงและแนวร่วม

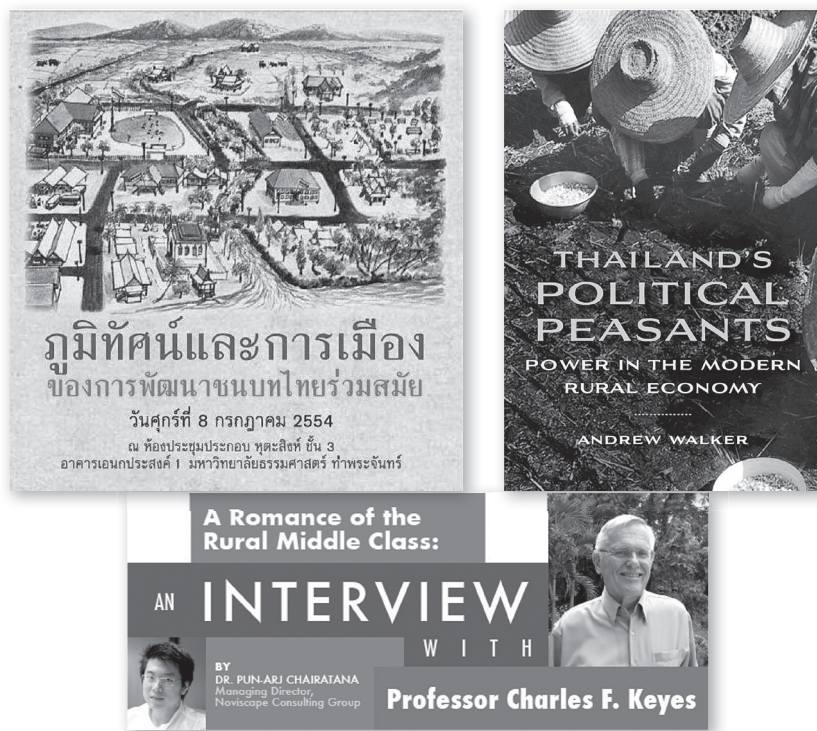
ในทางกลับกัน ประเด็นหลักสำคัญประการหนึ่งในกระแสความคิดการเมืองปัจจุบันที่ไม่ปรากฏเด่นชัดในความคิดสังคมนิยมการเมืองช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาประชาธิปไตย พ.ศ. 2535 ของอาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ก็คือความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่หลากหลายด้านในชนบท จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวมวลชนคนเสื้อแดงที่สนับสนุนรัฐบาลทักษิณและพวกพ้อง, ต่อต้านรัฐประหารและเครือข่าย “อำมาตย์” ในขอบเขตกว้างขวางหลายพื้นที่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะทางภาคเหนือและอีสาน

นี่เป็นความรู้ที่ก่อตัวมานานแต่ค่อนข้างใหม่ในวงวิชาการกระแสหลัก จึงเป็นธรรมดาที่ยังไม่ค่อยเป็นที่ตระหนักรับรู้ในวงวิชาการทั่วไปก่อนรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) อันเป็นระยะที่งานความคิดสังคมนิยมสำคัญๆ ในช่วงหลังของอาจารย์เสกสรรค์ถูกผลิตออกมา

ความเปลี่ยนแปลงซับซ้อนหลายมิติในชนบทนี้มีหัวใจอยู่ที่กระบวนการเลิกทำเกษตรกรรม (deagrarianization) แล้วหันไปสู่กิจกรรมหลักและรายได้หลักในภาคส่วนเศรษฐกิจอื่น¹⁵ เรื่องนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องยาวนานที่ค่อยๆ ก่อตัวคลี่คลายนับแต่ราว พ.ศ. 2529-2530 เป็นต้นมาร่วม 26 ปี กลุ่มนักวิชาการแรกๆ ที่สังเกตเห็น ชี้ชวนให้สนใจและวิเคราะห์วิจัย จึงได้แก่นักเศรษฐศาสตร์, นักมานุษยวิทยา, นักรัฐศาสตร์ที่สนใจการเมือง

¹⁵ Andrew Walker, *Thailand's Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy* (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 2012), Section “The Nonagricultural Economy” pp. 74-80; และ อภิชาติ สถิตินิรามัย, “นโยบายอุดหนุนภาคชนบท: เมื่อภาคชนบทไม่ใช่ภาคเกษตรกรรม”, สร้าง 15 ม.ค. 2013, <http://thaipublica.org/2013/01/subsidy-policy-for-rural/>.

ท้องถิ่น, เอ็นจีโอ, ปัญญาชนสาธารณะที่เกาะติดชนบทเป็นสำคัญ เช่น อัมมาร สยามวาลา, สมชัย จิตสุชน, บัณฑิต อ๋อนดำ, นิธิ เอียวศรีวงศ์, อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เป็นต้น¹⁶

อย่างไรก็ตาม ความสนใจเรื่องนี้ในหมู่นักวิชาการส่วนน้อยถูกปลูก
กระตุนจากการปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็วแข่งขันเหนียวแน่นใหญ่โตกว้างขวาง

¹⁶ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, “มายาคติว่าด้วยการเกษตรและประเทศไทย”, *มติชนรายวัน*, 29 ก.ค. 2552, น. 6; และ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “โครงการวิจัย: ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยใน “ชนบท”” (ฉบับร่าง 2555).

ของการเคลื่อนไหวมวลชนคนเสื้อแดงหลังรัฐประหาร 2549 จนกลายเป็นกระแสการศึกษาวิจัยวิเคราะห์ตีความความเปลี่ยนแปลงหลากหลายด้านในชนบทไทยขนานใหญ่แผ่กว้างขยายวงออกไปในปัจจุบัน ที่โดดเด่นสำคัญ เช่นที่มิจัยเรื่อง “บททวนภูมิทัศน์การเมืองไทย” ของคณาจารย์หลายสาขาหลากหลายวิทยาลัย อาทิ อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, จักรกริช สังข์มณี, อนุสรณ์ อุณโณ, เวียงรัฐ เนติโพธิ์, ประภาส ปิ่นตบแต่ง, นิติ ภาวครพันธ์ุ และคนอื่นๆ,¹⁷ หนังสือ *Thailand's Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy* (2012) ของ Andrew Walker, งานเขียนบทความและปาฐกถาของ Charles F. Keyes,¹⁸ Naruemon Thabchumpon กับ Duncan McCargo¹⁹, สมชัย ภัทรธนานันท์²⁰ เป็นต้น

¹⁷ อภิชาติ สถิตนิรามัย ได้สรุปรวบรวมผลการค้นพบร่วมกันของทีมวิจัยไว้อย่างกระชับชัดเจนใน อภิชาติ สถิตนิรามัย, “สองนคราประชาธิปไตยฉบับลัทธิแก้”, *มติชนรายวัน*, 6 พ.ค. 2556, น. 7; นอกจากนี้โปรดดู อารีรัตน์ ปานจับ, “เก็บตกจากงานสัมมนา”, *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 30: 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2554), 179-89. (<http://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2012/09/JSA-30-2-seminar-report.pdf>) ซึ่งบันทึกการอภิปรายถกเถียงในงานสัมมนา “ภูมิทัศน์และการเมืองของการพัฒนาชนบทไทยร่วมสมัย” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ 8 ก.ค. 2554

¹⁸ Pun-arj Chairatana, “A Romance of the Rural Middle Class: An Interview with Professor Charles F. Keyes”, *Trendnovation Southeast Issue 13: The Rural Challenge*, accessed 1 June 2013, <http://trendsoutheast.org/2011/dl/newsletter/issue13-w.pdf>.

¹⁹ Naruemon Thabchumpon and Duncan McCargo, “Urbanized Villagers in the 2010 Thai Redshirt Protests: Not Just Poor Farmers?” *Asian Survey*, 51: 6 (November/December 2011), 993–1018.

²⁰ สมชัย ภัทรธนานันท์, แต่ง, อัญชลี มณีโรจน์, แปล, “การเมืองของสังคมหลังขบวนการ: เงื่อนไขการก่อตัวของคนเสื้อแดงในภาคอีสาน”, *ฟ้าเดียวกัน*, 10: 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2555), 122-42.

ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้ (ดูตารางเปรียบเทียบประกอบ) มีดังนี้
คือ: -

มุมมองต่อชนบทที่เปลี่ยนไป

ภาพเดิมก่อน รัฐประหาร 2549	ภาพใหม่หลังรัฐประหาร 2549
ชนบท-เกษตร	เกษตรเป็นส่วนรองที่ลดน้อยถอยลงของเศรษฐกิจชนบท
ชาวนายากจน ทำได้ไม่พอกิน	ชาวนารายได้ปานกลางผลิตภาพต่ำพุงไว้ด้วยเงินอุดหนุน จากรัฐ ปัญหาหลักคือความเหลื่อมล้ำภายในและภายนอก มิติต่างๆ
อยู่ภายใต้ระบบ อุปถัมภ์	ดึงอำนาจภายนอก (ไม่ว่าฝั, รัฐ, ทู, ชุมชน) มาทะล่อมใช้ เพื่อดูดเอาทรัพยากร, ทูและเทคโนโลยีมาเพิ่มผลิตภาพ
ขาดความรู้การศึกษา	รอบรู้โลกกว้างผ่านเครือข่ายสายใยชาวบ้านนอกถิ่น (แรงงานอพยพไปทำงานต่างถิ่น แล้วส่งเงินกลับบ้าน)
ซื้อสิทธิ์ขายเสียง	สังคมนตรีเมืองชนบทที่ต่อรองทะล่อมกดดันอำนาจ ภายนอกและขัดแย้งตรวจสอบถ่วงดุลกันภายในตาม ธรรมนูญชนบท
การเมืองภาค ประชาชนเป็นทางออก	การเลือกตั้งระดับต่างๆ เป็นทางหลักในการต่อรองกดดัน ช่วงชิงนโยบายและทรัพยากรจากรัฐ การเมืองภาค ประชาชนเป็นส่วนน้อย
เศรษฐกิจพอเพียง/ ชุมชนเป็นทางเลือก	เศรษฐกิจการค้าที่ดึงดูดปัจจัยภายนอกมาเพิ่มผลิตภาพ ช่วยให้ประคองฐานะคนชั้นกลางไว้ได้

1) ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในชนบทรอบ 26 ปีที่ผ่านมา

- สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่คนส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลาง ประเทศไทยกลายเป็นประเทศเศรษฐกิจรายได้ปานกลาง²¹
- เกิดกระบวนการเลิกทำเกษตรกรรม/เลิกเป็นชาวนา Deagrarianization/Depeasantization ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ²²
- มี inverse resource flows หรือทรัพยากรไหลย้อนกลับตาลปัตรจากเมืองสู่ชนบท (เทียบกับช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมฯ ระยะแรกซึ่งทรัพยากรไหลจากชนบทสู่เมืองเป็นหลัก) ผ่านมาตรการโอบอุ้มของรัฐและการกระจายการคลังสู่ท้องถิ่น²³
- ชาวนารายได้ปานกลางที่รายได้ส่วนมากมาจากนอกภาคเกษตรกลายเป็นคนส่วนใหญ่²⁴
- คนชนบทกลายเป็น cosmopolitans & extralocal residents มากขึ้น²⁵

²¹ เป็นข้อสรุปสอดคล้องต้องกันของงานวิชาการที่เอ่ยถึงในย่อหน้าก่อนนี้ทั้งหมด สำหรับตัวอย่างการแถลงเรื่องนี้อย่างกระชับชัดเจน ดู Walker, *Thailand's Political Peasants*, pp. 8-9; และอภิชาติ, “สองนคราประชาธิปไตยฉบับลัทธิแก้”.

²² ขณะงานส่วนใหญ่พูดถึงกระบวนการทั้งสองควบคู่กันไป Andrew Walker กลับจำแนก 2 กระบวนการนี้จากกันและยืนยันกรณว่ามี deagrarianization แต่ไม่เกิด proletarianization หรือ depeasantization กล่าวคือยังมีชาวนาอยู่ในบางความหมาย ดู Walker, *Thailand's Political Peasants*, pp. 9-10, 34-36, 74-75, 120-21.

²³ Walker, *Thailand's Political Peasants*, section “From Taxation to Subsidy” pp. 49-56; อภิชาติ, “สองนคราประชาธิปไตยฉบับลัทธิแก้”.

²⁴ Walker, *Thailand's Political Peasants*, section “The Rise of the Middle-Income Peasantry” pp. 36 – 44; อารีรัตน์, “เก็บตกจากงานสัมมนา”, น. 180-81.

²⁵ คำแรกเป็นของ Charles F. Keyes จาก Pun-arj, “A Romance of the Rural Middle Class”; ส่วนคำหลังเป็นของ Andrew Walker จาก *Thailand's Political Peasants*, pp. 65-67.

2) สังคมการเมืองชนบทของชาวนารายได้ปานกลางผลิตภาพต่ำที่ประคองไว้ด้วยเงินอุดหนุนจากรัฐ

- ปัญหาหลักของชนบทไม่ใช่ยากไร้ไม่พอกิน (food sufficiency) อีกต่อไป แต่กลายเป็นความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น, ภูมิภาค, ภาคส่วนเศรษฐกิจ (inequalities)

- ปัญหาผลิตภาพต่ำเรื้อรังแก้ไขไม่หายในส่วนภาคเกษตรและการผลักดันไปสู่เศรษฐกิจนอกภาคเกษตร เช่น ธุรกิจ SMEs เปลี่ยนสินทรัพย์เป็นทุน เปลี่ยนตาสีตาสาเป็นถั่วแก่ ฯลฯ ได้ผลจำกัด

- รัฐกระเตงอุ้มประชากรชนบทที่เป็นชาวนารายได้ปานกลางผลิตภาพต่ำไว้มหาศาล แต่ผลก็ไม่พ้นไม่หลุดจากอก²⁶ (นี่คือที่มาสุดท้ายของนโยบายจำนำข้าวและค่าแรงวันละ 300 บาททั่วประเทศ รวมทั้งเมกะ-โปรเจกต์ล่อจิสติกส์ 4 ล้านล้านบาท)

3) สังคมการเมืองชนบทและธรรมนูญชนบท

- ชาวบ้านชนบทไม่ได้สัมพันธ์กับรัฐแบบพึ่งพาการอุปถัมภ์แนวดิ่งอย่างหยุดนิ่งและเป็นฝ่ายถูกกระทำข้างเดียว, อีกทั้งก็ไม่ไ้สัมพันธ์กับรัฐแบบต่อต้านคัดค้านรัฐที่เข้ามาขูดรีดทรัพยากรและแรงงานด้วยการรวมตัวแนวราบในนามชนชั้นชาวนาหรือชุมชนชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่อีกต่อไป

- หากแต่ชาวบ้านชนบทตั้งอำนาจรัฐและอำนาจภายนอกอื่น ๆ เข้ามาในสังคมการเมืองชนบทเพื่อถ่วงถ่วงเอาใจ ต่อรองกอดันแล้วหลอกล่อขวยใช้ในอันที่จะดูตึงและขัดแย้งกันซึ่งกันซึ่งทรัพยากร งบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ เอามาเพิ่มผลิตภาพเศรษฐกิจและอำนาจของตน เหมือนขุนแผนชูปี้เลี้ยงฝักุมารทองเอาไว้ใช้งาน (ชาวบ้านสัมพันธ์กับผี, รัฐ, ทุน, ชุมชน ในโหมดเดียวกัน)

²⁶ Walker, *Thailand's Political Peasants*, pp. 8-9, 21-22, 44-56.

- ธรรมนูญค่านิยมชาวบ้านที่กำกับความสัมพันธ์ทางการเมืองนี้แตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย/ฉบับสากลตะวันตกของคนเมือง²⁷

ทั้ง 3 ประเด็นนี้ นักวิชาการและปัญญาชนที่พยายามเข้าใจและเห็นอกเห็นใจการเคลื่อนไหวของมวลชนคนเสื้อแดงมองเห็น แต่นักวิชาการสนับสนุนพันธมิตรฯ กลับมองข้าม เช่น นักวิชาการกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ติดอยู่กับปัญหาคอร์รัปชัน เผด็จการทุนผูกขาด ผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่ในชนบทโง่จนเจ็บ ขาดความรู้ ถูกซื้อเสียง ฯลฯ²⁸ ทั้งที่ชนบทเปลี่ยนไปมหาศาลทุกด้าน รวมทั้งในความสัมพันธ์กับรัฐและเมือง

ทว่าในทางกลับกัน นักวิชาการและปัญญาชนเสื้อแดงออกจะมองข้ามจุดอับตันของสังคมการเมืองชนบท 2 อย่างกล่าวคือ:

- 1) ในทางเศรษฐกิจ ภาวะดังที่เป็นอยู่จะยั่งยืนยาวนานได้ยาก มีขีดจำกัด รัฐจะกระเตงอุ้ม เลี้ยงไข้เลี้ยงด้อยชาวนารายได้ปานกลางผลิตภาพต่ำอันเป็นประชากรส่วนใหญ่ในชนบทไปได้นานแค่ไหน?²⁹

- 2) ค่านิยมธรรมนูญชนบทของสังคมการเมืองชนบทที่มีลักษณะคับแคบ เฉพาะส่วน parochial และแตกต่างตรงข้ามกับประชาสังคมอย่างที่เป็นอยู่ หากมันไม่ปรับเปลี่ยนคลี่คลายขยายตัวก็ยากจะพาไปสู่สังคมการเมืองร่วมกันในระดับชาติอันเป็นที่รับได้ของหลักการเมืองสมัยใหม่ที่เป็น

²⁷ Walker, *Thailand's Political Peasants*, pp. 10-33, 190-218.

²⁸ “อะไรคือสยามประชาภิวัฒน์ สัมภาษณ์ รศ.ดร.พิชาย รัตนดิลล ฤกษ์เกิด”, Siam Intelligence, สัปดาห์ 19 มี.ค. 2012, <http://www.siamintelligence.com/phichai-rattanadilok-na-phuket-interview/>

²⁹ คำถามนี้แฝงอยู่ในคำบรรยายของ Andrew Walker ซึ่งเรียกสถานการณ์ดังกล่าวนี้ว่าเป็น “dilemmas of (the peasantry’s) preservation” ดู Walker, *Thailand's Political Peasants*, p. 56, 220-21.

สากล เช่น ท่าที่ไม่ใส่ใจไยดีเรื่องสิทธิมนุษยชนในกรณีฆ่าตัดตอนยาเสพติด เป็นต้น³⁰

4) ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับศีลธรรม

ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองรอบหลายปีที่ผ่านมา ประเด็นหนึ่งที่มีถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวหาโจมตีและถกเถียงวิวาทะกันเสมอ คือความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับศีลธรรม ในลักษณะที่ว่า ฝ่ายตรงข้าม ประพฤติปฏิบัติการเมืองอย่างทุจริตเลวร้าย ขาดพร่องหรือปราศจากศีลธรรม กำกับ ทำให้การเมืองเสื่อมทรามและเกิดวิกฤต ทางออกได้แก่การช่วยกัน ให้คนดีเข้ามามีอำนาจ เพื่อป้องกันไม่ให้คนไม่ดีเข้ามาก่อความเดือดร้อน วุ่นวายแก่บ้านเมือง³¹

กล่าวในทางวิชาการ ชุดโครงการวิจัยเรื่อง “วิกฤตความแตกแยก ของธรรมวิทยาแห่งพลเมือง: การศึกษาการประกาศธรรมของประกาศ ร่วมสมัย” ที่มีศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทร์วงศ์ เป็นหัวหน้าโครงการและ

³⁰ Walker, *Thailand's Political Peasants*, pp. 22-24, 26, 145, 165, 213, 223-27, 229-30. ทว่าถึงแม้สังคมนิยมชนบทดังกล่าวจะบกพร่องไม่สมบูรณ์แบบ แต่กระนั้น Andrew Walker ก็ยังเห็นว่ามันมีคุณสมบัติบางอย่าง (หลากหลาย, ทรงไว้ซึ่งเกณฑ์วินิจฉัยเชิงคุณค่าของตน, สอดคล้องกับความเป็นจริงของการเมืองไทยปัจจุบัน) ที่จะมีความหวังที่ดีที่สุดในการพัฒนาไปเป็นประชาธิปไตยของสังคมไทยต่อไป (pp. 230-32).

³¹ โดยเฉพาะชุดปาฐกถาแก่โรงเรียนนายทหาร 3 เหล่าทัพของประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ “พล.อ.เปรม ปลุกจิตสำนึกนายร้อย จปร. เป็นทหารของชาติ ทหารของพระเจ้าอยู่หัว”, *มติชนรายวัน*, 15 ก.ค. 2549, น. 2; พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, “บทบรรยายพิเศษในหัวข้อการเสริมสร้างการเป็นผู้นำด้วยหลักคุณธรรม ความพอเพียงและความเสียสละของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ณ โรงเรียนนายเรือ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2549”, *นาวิกศาสตร์*, 90: 2 (ก.พ. 2550), www.navy.mi.th/navic/document/900202a.html; และ “‘เปรม’ ย้ำสำนึกทหารอาชีพ ให้ถอยห่าง ‘คนไม่ดีแต่มีเงิน’”, *มติชนรายวัน*, 1 ก.ย. 2549, น. 2.

ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เข้าจับปมปริศนาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับศีลธรรมร่วมสมัยนี้โดยตรงผ่านแนวคิด “ธรรมวิทยาแห่งพลเมือง” หรือ Civic Religion ดังสะท้อนออกในบทคัดย่อของคำบรรยายพิเศษโดยศาสตราจารย์สมบัติ ในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 11 (พ.ศ. 2553) และต่อมาได้เขียนเป็นบทความสมบูรณ์³²

³² สมบัติ จันทร์วงศ์, “ความแตกแยกของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองกับมุมมองทางปรัชญาการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้น” (คำบรรยายพิเศษในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 11, 2553, <http://www.scribd.com/doc/63522618/ความแตกแยกของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองกับมุมมองทางปรัชญาการเมือง-ข้อสังเกตเบื้องต้น>). และ สมบัติ จันทร์วงศ์, “ประชาธิปไตยไทย: ปรัชญาและความเป็นจริง” (บทความวิจัยในโครงการวิจัยวิกฤตความแตกแยกของธรรมวิทยาแห่งพลเมือง: การศึกษาคำประกาศธรรมของประกาศกร่วมสมัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2555).

ตัวอย่างงานวิจัยที่โดดเด่นน่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งในโครงการวิจัยนี้ได้แก่ ศุภมิตร ปิติพัฒน์, *บทวิพากษ์ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ, ธงชัย วินิจจะกุล, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและโครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2555).

“ผู้เขียนใช้กรอบแนวคิดเรื่องธรรมวิทยาแห่งพลเมือง (civic หรือ civil religion) ของ Robert Bellah เพื่อศึกษาความคิดซึ่งอยู่เบื้องหลังความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบันระหว่างเสื้อเหลือง-เสื้อแดง โดยพบว่าอุดมการณ์ของพวกเสื้อแดงหลัก ๆ แล้วเป็นผลผลิตทางความคิดของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งปฏิเสธค่านิยมแบบจารีตของไทยทั้งที่เป็นค่านิยมทางศีลธรรมและการเมืองที่ผูกโยงอย่างใกล้ชิดกับพุทธศาสนาและระบบกษัตริย์ เหล่าประกาศของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักประวัติศาสตร์อาชีพชั้นนำของไทย เลือกที่จะทดแทนสิ่งเหล่านี้ด้วยตัวระบอบประชาธิปไตยที่เน้นความเท่าเทียมกัน ซึ่งก็ต้องอาศัยการดำรงอยู่ของมวลมหาประชาชนผู้ล่งรู้แจ้งและความแน่นอนว่าจะต้องเกิดขึ้นของกระบวนการทางประวัติศาสตร์อีกทีหนึ่งก่อน ในขณะที่ความตื่นตัวทางการเมืองและความใฝ่ฝันในความเสมอภาค (ทั้งในแง่ของผลประโยชน์และสิ่งอื่นใด) อาจถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของการเป็นพลเมืองที่ดี แต่เป็นเรื่องไม่ง่ายนักที่จะเห็นว่าธรรมวิทยาแห่งพลเมืองที่ปราศจากเนื้อหาทางศาสนาหรือจริยธรรมเลยจะสามารถยึดโยงประชาชาติให้อยู่ด้วยกันได้เป็นเวลาที่นานพอ สังคมในอุดมคติที่ไม่ต้องการสำนักทางศีลธรรมนี้อาจเกิดขึ้นได้จริง แต่จะเหมาะหรือไม่กับการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์เป็นเรื่องที่ยังต้องการคำตอบ”³³

³³ สมบัติ, “ความแตกแยกของธรรมวิทยาแห่งพลเมือง”, น. 13.

ผมอยากใคร่ท้อโอกาสนี้อภิปรายปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับศีลธรรมในบริบทสถานการณ์ขัดแย้งทางการเมืองเพื่อมีส่วนร่วมสมัยสักเล็กน้อย เพื่อเป็นการสานต่อบทสนทนาทางวิชาการ และสังคมการเมืองในเรื่องดังกล่าว

ไม่นานมานี้ ขณะทานข้าวไปพลาง ฟังสถานีวิทยุ “ชุมชน” ใกล้บ้านที่เปิดเพลงสลับกับขายยาและสอนธรรมะไปพลางผมก็ได้ยินเสียงอุบาสิกาอ่านหลักพุทธธรรมคำสอนของหลวงพ่อดแห่งหนึ่ง แถบชานเมืองกรุงเทพฯ ยาวหลายนาทิจำสอนนั้นผูกร้อยเชื่อมโยงความคิดชาตินิยม ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าด้วยกันเป็นเรื่องเดียวเนื้อเดียวอย่างไร้รอยต่อในลักษณะที่ว่า “ชาติ”, “ในหลวง” และ “พุทธธรรม” ถูกเปล่งออกมาต่อกันรวดเดียวในชั่วอึดใจอย่างคล่องจองสอดรับเป็นธรรมชาติในทำนอง “ธรรมราชาชาตินิยม”

อันที่จริงนี่ก็ไม่ใช่อะไรแปลกใหม่พิสดารนัก เป็นที่คาดหมายเข้าใจได้และเราท่านก็มักได้ยิน ได้ฟังกันอยู่เป็นปกติ แต่ที่สะดุดหูผมจนแทบสะดุ้งก็ต้องวางช้อนส้อมนั่งคิดไปพักหนึ่งคือวลีที่ว่า:

“...คนชั่วที่แอบอ้างเป็นคนไทย...”

ในวลีสั้นกะทัดรัดนี้ ได้ผูกโยงหลอมรวมศีลธรรม, ชาตินิยม, การเมืองวัฒนธรรม, กฎหมาย, ความเป็นพลเมือง, เอกลักษณ์ชาติ เข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออกทีเดียว

คำปราศรัยของท่านประธานองคมนตรีในวาระโอกาสต่าง ๆ ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาก็นำไปทำนองเดียวกัน คือผูกโยงการเมืองเข้ากับศีลธรรม, ชาตินิยมและเอกลักษณ์ชาติ เหล่านี้ทำให้ยากจะแยกแยะเสียงเรียกร้องแห่งความเป็นไทยดังที่ยกมาข้างต้นออกจากข้อเสนอที่วางอยู่บน

กรอบคิดและหลักเหตุผลทางปรัชญาว่า “ไม่อาจแยกการเมืองออกจากศีลธรรมได้ หากแยกออกจากกัน การเมืองนั้นแหละจะเสื่อมทรามลง” ซึ่งโครงการวิจัย “ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองฯ” ที่ศาสตราจารย์สมบัติ จันทร์วงศ์ เป็นหัวหน้าได้นำเสนออย่างจริงจังและลึกซึ้งซึ่งเป็นระบบ

ผมอยากเสนอข้อคิดตอบสนองและข้อกังวลอย่างรวบรัดไว้ในที่นี้เป็นเบื้องต้นว่า:

- ถ้าข้อเสนอคือให้ประสาน Politics + Morality (การเมือง + ศีลธรรม) ในความหมาย A free marketplace of moral ideas (ตลาดความคิดศีลธรรมที่เลือกได้อย่างเสรี) แล้ว ผมก็เห็นด้วย

- แต่ถ้าข้อเสนอเป็น Politics + Moralism (การเมือง + ลัทธิยึดศีลธรรมเป็นเจ้าเรือน) ในความหมาย Self-centered, coercive moralism (ลัทธิศีลธรรมที่บังคับเอาด้วยอัตราิปไตย) แล้ว ผมเกรงว่ามันจะเป็นที่รับกันได้ในสังคมเสรีประชาธิปไตยหรือไม่? และจะใช้การได้จริงหรือไม่?³⁴

และจะอย่างไรก็ตาม ข้อเสนอที่จะผูกโยงการเมืองกับศีลธรรมควรคำนึงถึงข้อสังวรในบริบทโลกสมัยใหม่และสังคมการเมืองไทยดังที่เป็นจริงปัจจุบันดังต่อไปนี้:

- 1) ทุกวันนี้เราอยู่ในโลกที่มีความแตกต่างหลากหลาย (พหุนิยม) ของคุณค่าพื้นฐานเชิงศีลธรรมและศรัทธาศาสนาอย่างไม่อาจลดลัดตัดทอนหรือย่อส่วนรวมเป็นหนึ่งเดียวได้อีกแล้ว³⁵ การบังคับกดดันให้ยึดหลัก

³⁴ โปรดพิจารณา C.A.J. Coady, *Messy Morality: The Challenge of Politics* (Oxford: Clarendon Press, 2008). โดยเฉพาะบทที่ 1 Morality, Moralism, and Realism

³⁵ ทรรศนะของ Hannah Arendt ในบทความ “Truth and Politics” อ้างถึงและอธิบายใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัดตานีในรอบกึ่งศตวรรษ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น. 30-32.

ศีลธรรมเดียวหรือศรัทธาศาสนาเดียวเป็นที่ตั้งเจ้าเรือนรั้งแต่จะก่อความขัดแย้งไม่รู้จบสิ้นดังเราเห็นกันอยู่ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ของเรา, ประเทศเพื่อนบ้านและที่ต่าง ๆ ในโลก

2) ขณะเดียวกัน เขาเข้าใจจริงในทางปฏิบัติ สังคมวัฒนธรรมไทยไม่มีตลาดความคิดศีลธรรมที่เลือกได้อย่างเสรี หรือสนามประชันข้อเสนอทางศีลธรรมที่ราบเรียบเสมอกันกันอยู่จริง หากแต่เอียงกระเท่เร่ไปทางหนึ่งตามฐานคติของรัฐและ/หรือประชากรส่วนใหญ่³⁶

3) ฉะนั้นแทนที่เราจะให้เห็น [การเมือง+ศีลธรรม] สมดังความมุ่งมาดปรารถนาของศาสนิกชน เรากลับมักเห็นผู้กุมอำนาจฐานะในสังคมการเมืองแสดงจริตศีลธรรม (moral pretensions) ออกมา ไม่มากไปกว่านั้น

4) นั่นแปลว่าข้อเรียกร้องที่ขอบด้วยเหตุผลให้มี “การเมืองที่กำกับด้วยศีลธรรม” บ่อยครั้งเมื่อเขาไปวางในโลกปฏิบัติที่เป็นจริงของสังคมการเมืองไทย รั้งแต่จะนำไปสู่ “ผู้อดอ้างสวมสิทธิอำนาจวินิจฉัยตัดสินศีลธรรมทางการเมืองเอาเองโดยพลการและปราศจากการตรวจสอบควบคุม”

5) ในทางปรัชญา ผมเชื่อว่ามีขีดแย้งขั้นมูลฐานอยู่ระหว่าง [หลักเป้าหมายที่ดีที่ถูกต้องยอมให้ความชอบธรรมกับวิธีการใด ๆ ก็ได้ หรือ The end justifies the means. ในทางการเมือง] กับ [หลักเอกภาพทางศีลธรรมของเป้าหมายกับวิธีการ หรือ the moral unity of means and end] อุปมาเหมือนคนอุ้มห่อระเบิดออกวิ่งบนลู่อำนาจ ถึงจุดหนึ่งถ้าระเบิดที่อุ้ม

³⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย”, สุพจน์ แจ้งเร็ว, บรรณาธิการ, *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐและรูปการจิตสำนึก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2538), หน้า 136-71. และ ยุกติ มุกดาวิจิตร, “คนเสื้อแดงกับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย”, *วิภาษา*, 3: 2 (1 พ.ค. - 15 มิ.ย. 2552), 26-34.

แนบอ้อมไม่แตกตุมจนตัวเองตายคาที่ (หมดสิ้นอำนาจไป), ห่อที่ไว้ก็อาจ
เน่าเสียคาอกได้ (ศีลธรรมเสื่อม)³⁷

การประคองสองอย่างนี้ให้ไปด้วยกันตลอดรอดฝั่งนับเป็นภาวะ
ลำบากอิหลักอิเหลื่อ (dilemmas) ของความพยายามจะผูกพันการเมืองเข้ากับ
ศีลธรรมทั้งหลายทั้งปวง

³⁷ แน่นนอนว่านี่มาจากการอ่านตีความประยุกต์ The Prince ของ Machiavelli และแนวคิด
การเมืองแห่งความไม่รุนแรงของชัชวาลย์ สถานันท์ ท่านที่สนใจโปรดดูหัวข้อ Ideological
Nonviolence ใน Thomas Weber and Robert J. Burrowes, "Nonviolence: An Introduction",
accessed 2 June 2013, www.nonviolenceinternational.net/seasia/whatis/book.php.